

Individ- och familjeförvaltningen

Justitiedepartementet

Remissvar över betänkandet SOU 2022:71 Tryggare hem för barn

Sammanfattning

Vi är överlag positiva till de förslag som presenterats och anser att de, tillsammans med förändringarna genom lex lilla hjärtat, bidrar till ett förtydligt barnperspektiv i lagstiftningen som välkomnas.

Gällande återföreningsprincipen anser vi att det är ett bra förslag och instämmer till stor del i motiveringen gällande att principen synliggörs och stärks. Ordet "uppenbart" har dock tagits bort i bestämmelsen och vi har funderingar kring vad detta kan innebära för prövningen. Vi har också lämnat ett förslag på tillägg till bestämmelsen, nämligen "att inte återförenas med sina föräldrar inom en överskådlig tid".

Gällande förslaget om omständigheter som ska beaktas av domstolen instämmer vi i förslaget. Vi har dock två förslag om tillägg. Det första förslaget är att barnets inställning bör få en egen strecksats. Det andra förslaget är att "socialnämndens arbete med återförening" bör införas som en ny strecksats i både SoL och LVU.

Vad gäller förslaget om att stödet till barn, särskilt förordnade vårdnadshavare och föräldrar ska stärkas har vi flera synpunkter och menar att det finns både positiva och negativa aspekter med en sådan reglering. Vi kan därför varken instämma i eller motsätta oss förslaget.

Vi anser att förslaget om att barn och vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövningen om vårdnadsöverflyttning är den mest betydelsefulla förändringen. Vi vill betona att det är på tiden att barnet får ett eget biträde och språkrör och att vi tror att förslaget kommer leda till att barnets röst och inställning tydligare kommer fram och beaktas.

Slutligen, vad gäller förslaget om att riskbedömningen ska vara en del av helhetsbedömningen anser vi att ytterligare ett stycke bör läggas till, nämligen "en riskbedömning ska göras i varje enskilt fall. Barnets inställning ska vara en del av den riskbedömningen". Detta för att göra det än mer

tydligt för domstolarna att barn kan fara illa på olika sätt och för att det ska framgå av domen om den gått emot barnets vilja.

Utgångspunkter för Västerås stads remissvar

Vi är av uppfattningen att vi i vår kommun i ett större antal ärenden ansöker om vårdnadsöverflytt utan vårdnadshavares samtycke än vad som är representativt för alla kommuner. Denna uppfattning stärks ytterligare av vad som framgått av de kartläggningar som genomförts i landet och som presenterats i utredningen. Det kan vara av vikt att ha detta i åtanke vid beaktande av våra synpunkter på förslagen.

Återföreningsprincipen tydliggörs (avsnitt 6.4.2)

Vi instämmer delvis i förslaget, men ställer oss tveksamma till vissa delar.

Vi ser positivt på är att återföreningsprincipen synliggörs i lagtexten. Även om prognosen för återförening redan nu är något som beaktas, blir det med detta förslag tydligare för alla att det krävs att man uttömt denna möjlighet innan vårdnaden kan gå över. Vi tror även att förslaget kan komma att leda till att fler vårdnadshavare får en större förståelse för när det är barnets bästa att vårdnaden överflyttas och att det därmed skulle kunna leda till fler vårdnadsöverflyttar med vårdnadshavares samtycke.

Vi välkomnar även förslaget utifrån att det stärker barnrättsperspektivet och gör avvägningen mellan barnets bästa och återföreningsprincipen tydlig. Detta gynnar inte bara socialtjänstens arbete och överväganden inför en vårdnadsöverflytt, utan även domstolarnas bedömningar.

Även om syftet med förslaget är att stärka återföreningsprincipen, tror vi att förslaget i dess nuvarande utformning skulle kunna ha motsatt effekt och att fler vårdnadsöverflyttar går igenom. Vi efterfrågar därför en analys och bedömning kring detta. Vi ställer oss även tveksamma till om förslaget enbart innebär positiva konsekvenser för vårdnadshavare.

I lagförslaget har ordet "uppenbart" tagits bort. Vi saknar en analys eller bedömning av konsekvenserna av denna ändring. Detta särskilt med tanke på att erfarenheten av dessa mål är att detta ord ges stor betydelse i prövningen samt att det kommer leda till fler bifall om ordet tas bort. Det efterfrågas särskilt en närmare analys av hur denna ändring är förenlig med exempelvis föräldrars rätt till familjeliv enligt Europakonventionen.

Vi anser att ordet "uppenbart" bör behållas för att det ska bli tydligt att dessa mål är av undantagskaraktär och för att inte gå vidare med en vårdnadsöverflytt när det inte är uppenbart bäst för barnet. I denna

bedömning har vi dock med oss att det kan vara så att vår kommun flyttar över vårdnaden i fler fall än andra kommuner och att syftet med lagförslaget är att få dessa andra kommuner att använda möjligheten i större utsträckning.

Slutligen, frågar vi oss om lagförslaget är avsett att innebära någon ändring av praxis gällande att återförening ska vara utesluten "inom överskådlig tid". Om en ändring är avsedd i den delen efterfrågas en analys av konsekvenserna. Om någon ändring inte är avsedd föreslås i första hand att detta tas in i lagtexten enligt följande " *att inte återförenas med sina föräldrar inom en överskådlig tid*". Vi bedömer att det skulle kunna leda till oklarheter kring vad som gäller och att lika fall bedöms olika om "inom överskådlig tid" saknas i den nya lagtexten.

Omständigheter som redan särskilt beaktas av socialnämnden ska även beaktas av domstolen (6.4.3)

Vi instämmer i förslaget, med två förslag till ändring/tillägg i lagtexten.

Vi ser positivt på att förslaget kan antas bidra till att samma prövning sker i domstol som redan nu sker i socialnämnden. Särskilt positivt bedöms det vara att det blir tydligare för domstolarna att barnets inställning/åsikt ska beaktas och framgå av domstolens bedömning. I denna del föreslår vi dock att "barnets inställning till en vårdnadsöverflyttning" ska ges en egen strecksats. Detta tydliggör ytterligare att barnets inställning ska beaktas samt att denna kan skilja sig från familjeföräldrarnas inställning.

Vi föreslår vidare att en ytterligare strecksats benämnd "socialnämndens arbete med återförening" ska införas i såväl denna som motsvarande paragrafer i SoL och LVU.

Som framgår av utredningen och dess kartläggning av praxis, är det ett återkommande problem att kommuner inte i tillräcklig grad arbetar med återförening mellan barn och föräldrar. Genom att lagfästa att detta är något såväl socialnämnden som domstolen ska beakta blir det tydligt från början att detta är ett arbete som måste göras, eller att man måste kunna motivera varför ett sådant arbete inte kunnat ske. Detta antas även bidra till att barn senare i livet kan läsa hur man bedömt denna del, vilka insatser man gjort och därmed på ett bättre sätt förstå varför en återförening inte bedömts aktuell.

Även barnets sociala situation i övrigt ska beaktas (6.4.4)

Vi instämmer i förslaget i dess helhet.

Förslaget lyfter barnet ur sitt sammanhang och skulle även kunna bidra till att uppräknigen i lagarna inte uppfattas som uttömmande, utan att många olika omständigheter kan ha betydelse i frågan om vad som är bäst gällande vårdnad för det enskilda barnet.

Vi är av uppfattningen att barnets sociala situation redan idag tas med i bedömningen. Ett lagkrav antas dock bidra till ökad tydlighet och likabehandling, vilket välkomnas.

Stödet till barn, särskilt förordnade vårdnadshavare och föräldrar efter en vårdnadsöverflyttning ska stärkas (6.4.6)

Vi kan varken instämma i eller motsätta oss förslaget.

Förslaget bedöms positivt utifrån att många familjehem tvekar inför en vårdnadsöverflytt pga. rädslan att gå miste om stödet från placeringskommunen. Att förslaget skulle kunna innebära att fler familjehem vill bli vårdnadshavare när det i övrigt finns förutsättningar för detta är även förenligt med barnets bästa. För barnet blir det även särskilt positivt att då det finns pågående insatser, ha kvar samma kontakt som man byggt upp ett förtroende för. Att som alternativ söka stöd i den andra kommunen upplever många som att "börja om", vilket kanske även leder till att stödet uteblir trots att ett behov finns. I det fall det finns ett befintligt stöd/insats i placeringskommunen finns även risken att bosättningskommunen gör en annan bedömning och ger avslag på ansökan. Även den risken minimeras om placeringskommunen ges möjlighet att ge fortsatt stöd.

En negativ synpunkt på förslaget, är att vår kommuns erfarenhet av att genomföra en vårdnadsöverflytt till en annan kommun, är att det alltför ofta uppstår oenighet mellan kommunerna om vem som ska betala. Särskilt om den föreslagna bestämmelsen är utformad som en "bör-bestämmelse" finns risken att dessa konflikter ökar. Går man vidare med förslaget efterfrågas därmed ökad tydlighet gällande i vilka fall som placeringskommunen ska fortsätta bevilja stöd och en exemplifiering av insatser, praktiskt godtagbara skäl till att inte behålla ansvaret mm. Det vore även lämpligt med ett tillägg till lagtexten enligt följande "fortsätta bevilja insatser *om det är lämpligt i det enskilda fallet*" eller liknande.

Även praktiska aspekter talar delvis emot förslaget. Om placeringskommunen ska behålla ansvaret innebär det i vissa fall att denna kommun ska tillgodose behovet av stöd på distans. Detta riskerar att bli både dyrt och arbetskrävande för kommunen som behöver köpa in extern hjälp alternativt samarbeta med den andra kommunen. Att barnet får insatser där han/hon bor måste i de flesta fall bedömas vara barnets bästa. Här kan man även tänka sig en lösning där stödet från placeringskommunen

begränsas i tid. Detta finns dock delvis redan idag, då kommunen initialt har kvar uppföljningsansvaret.

En ytterligare negativ konsekvens av förslaget menar vi är risken för att de särskilt förordnade vårdnadshavarna och barnen aldrig vill avsäga sig kommunens stöd om de ges möjligheten att behålla det som de redan har. Detta kan i sin tur leda till att många barn som har en önskan om att växa upp i en "normal" familj och slippa kontakt med socialtjänsten, inte får det.

En tanke bakom en vårdnadsöverflytt är att familjehemmen huvudsakligen på egen hand ska klara av att exempelvis ordna umgängen med föräldrarna. Det kan därmed ifrågasättas om det ens är motiverat att ansöka om en överflytt av vårdnad i de fall behovet av stöd finns kvar, exempelvis i umgängesdelen. En annan sak är om barnet är i fortsatt behov av en kontaktperson, stöttning i skolan eller liknande. Även i dessa fall kan en vårdnadsöverflytt vara motiverad, men ett behov kan finnas av att ha kvar befintligt stöd. Där instämmer vi i att det kan finnas barn för vilka det är till deras bästa att inte byta kommun. Även av denna anledning skulle det vara bra med vägledande exempel.

Sammantaget anser vi att det finns skäl att se över förslaget ytterligare utifrån de synpunkter som lämnats och utforma det utifrån vad som blir barnets bästa, både utifrån ett kortsiktigt och ett långsiktigt perspektiv.

Mål om vårdnadsöverflyttning ska inte flyttas till allmän förvaltningsdomstol (7.3.1)

Vi instämmer i bedömningen.

Det bör dock särskilt lyftas att det av erfarenhet verkar finnas ett behov av utbildning i socialrätt och närliggande frågor för de domare som ska döma i den typ av vårdnadsfall som rör familjehemsplacerade barn. Exempelvis verkar somliga domare sakna kunskap om vissa begrepp inom tex LVU-lagstiftningen som försvårar förståelsen för bedömningen av om en återförening är aktuell eller inte. Det efterfrågas därmed en utbildningsinsats som görs tillgänglig för domare i denna typ av frågor.

7.3.3 Barn och vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövningen av vissa frågor om vårdnadsöverflyttning (7.3.3)

Vi instämmer i förslaget i sin helhet och önskar särskilt framhålla att det är på tiden att barnet får en egen röst i dessa processer.

Att barnet får ett eget biträde och språkrör kan förhoppningsvis leda till att dennes röst och vilja tydligare kommer fram och beaktas, särskilt i frågan om

umgänge efter en vårdnadsöverflytt. Även om socialnämnden idag har i uppgift att utreda barnets inställning bedöms det positivt att en utomstående har detta som enda uppgift. Med nuvarande ordning finns erfarenhet av att vårdnadshavare misstror det barnet ska ha sagt till socialnämnden och ofta står ord mot ord. En utomstående bedöms även ha bättre förutsättningar att få fram barnets egentliga vilja, då denne står utanför den eventuella lojalitetskonflikt som barnet befinner sig i mellan familjehemmet, föräldrarna och kanske ibland även socialnämnden.

Det som eventuellt skulle kunna vara negativt med ett biträde för barnet är om barnet ändå inte vågar uttrycka sin egentliga vilja till denna person. Risken finns då att domstolen grundar sin bedömning på felaktiga omständigheter. Denna risk bedöms dock svår att undvika och medför därmed ingen ändring av vårt ställningstagande.

Att vårdnadshavaren får ett biträde bekostat av staten bedöms positivt ur flera aspekter. Det blir en mer rättvis rättegång. Det kan även tänkas leda till fler samförståndslösningar då föräldern får ett biträde som kan förklara innebörden av att vårdnaden flyttas över. Detta har vi erfarenhet av i LVU-mål. Förslaget bedöms även bidra till ökad jämlikhet, då frågan om biträde tidigare varit beroende av tillgången till ekonomiska medel och försäkring.

En negativ konsekvens av förslaget skulle kunna vara att dessa mål mer får karaktären av "tvistemål" där två sidor strider mot varandra med hjälp av ombud samt att det av detta skäl blir färre samförståndslösningar. Det befaras även att frågan om umgänge kan komma att bli mer lik den som finns i "vanliga" mål om vårdnad, vilket inte skulle vara positivt för barnet. Exempelvis kanske en vårdnadshavare i dagsläget är nöjd med den planering av umgänge som finns medan ett ombud riskerar att driva på föräldern till att begära att umgänget utökats och reglerat i en dom. De positiva konsekvenserna av förslaget bedöms dock väga tyngre.

I vilka mål ska biträde utses? (7.3.4)

Vi instämmer i förslaget i dess helhet.

Vid arbetet med remissen uppkom vissa frågetecken kring om inte även föräldrar och barn som processar med stöd av 6 kap. 10 § föräldrabalken bör ges rätt till biträde, för det fall de inte haft denna rätt vid den process då föräldrarna förlorade vårdnaden. Argument som lyftes för en sådan ordning var bland annat att dessa individer, utan rätt till biträde, fråntagits vårdnaden med kommunen som motpart och genom statens ingripande. Ett ytterligare argument som framfördes var även att dessa fall bör vara få till antalet. Starka argument talar dock emot en sådan möjlighet. Vid införande av en sådan möjlighet bedöms risken hög att fler föräldrar väljer att driva

återkommande processer när detta bekostas av statens medel. Detta har vår kommun erfarenhet av i mål gällande LVU och ett av skälen till att verka för en vårdnadsöverflytt är vidare att minska antalet processer. En sådan ordning kan därmed inte anses vara till barnets bästa.

Ett biträde ska kunna utses tidigast när socialnämnden inlett en utredning om vårdnadsöverflyttning (7.3.5)

Vi instämmer i förslaget.

Att vårdnadshavaren får ett biträde tidigt under processen bedöms kunna leda till ett bättre samarbete samt ökade möjligheter att kunna genomföra en vårdnadsöverflytt med vårdnadshavarens samtycke.

Särskilda lämplighetskrav ska ställas på ett offentligt biträde för ett barn (7.3.9)

Vi instämmer i förslaget, bortsett från frågan om substitution. Det föreslås att substitution ska tillåtas vid närvarande vid förhandling om det föreligger särskilda skäl.

Att inte tillåta substitution bedöms positivt i de fall det handlar om att samtala med barnet, utifrån de negativa konsekvenser det skulle kunna medföra för barnet med fler kontakter. Vi anser dock att det i en förhandlingssituation kan finnas fall där biträdet ska tillåtas substituera en annan person att föra fram vad som framkommit genom samtal med barnet, såsom vid sjukdom eller liknande. En sådan ordning bedöms inte heller leda till några negativa konsekvenser för barnet. Då erfarenheten säger att dessa mål ofta drar ut på tiden finns det stora fördelar att vinna av att biträdets frånvaro i en förhandlingssituation inte fördröjer processen ytterligare. Substitution föreslås därmed tillåtas, vid förhandling, om särskilda skäl föreligger.

Slutligen önskar vi framhålla ett önskemål om att de som utses som biträde för barn i dessa mål ska ha gått en särskild utbildning i att samtala med barn. Detta bedöms särskilt viktigt då en del av biträdets roll är att vara barnets stöd och hjälp, men även då det kan krävas särskild kunskap om barn för att kunna få fram ett barns egentliga vilja.

Lagstiftningen tillgodoser de särskilda behov av adoption som kan finnas hos familjehemsplacerade barn (8.4.2)

Vi instämmer i bedömningen.

Nuvarande lagstiftning tillgodoser befintligt behov av adoption. Vi upplever vidare att adoption är en icke-fråga för de flesta familjehem då det innebär att de förlorar den ersättning som de fortsatt har rätt till vid en vårdnadsöverflytt. Somliga familjehem väljer istället att adoptera barnet när han eller hon blivit vuxen.

Riktlinjerna för bedömningen av barnets bästa ska omformuleras (9.4.3)

Vi instämmer i förslaget. Det föreslås dock att det i lagtexten tydliggörs att helhetsbedömningen ska göras *utifrån det enskilda barnet*.

Tidigare uppräknig har medfört att domstolar vid bedömningen av om ett barn farit illa, enbart beaktat de sätt som framgår av lagtexten. Har det således inte förekommit bortförande, våld eller övergrepp, har bedömningen många gånger resulterat i att umgänge ska ske. Detta är negativt ur ett barnrättsperspektiv. Att förslagets utformning av lagtexten tydliggör att barn kan fara illa på många sätt bedöms därmed positivt, i synnerhet för de barn som inte kan sätta ord på deras motvilja till att umgås med en förälder men där man på andra sätt kan se att umgänget innebär en psykisk påfrestning för barnet.

Riskbedömningen – en del av helhetsbedömningen (9.4.4)

Vi instämmer i förslaget, men föreslår att följande stycke läggs till: ” *en riskbedömning ska göras i varje enskilt fall. Barnets inställning ska vara en del av riskbedömningen*”.

Även om det i förslag till lagkommentar framgår att en riskbedömning ska göras om det framkommit uppgifter om att ett barn far illa, bedöms det finnas stora fördelar med att ha med detta direkt i lagtexten. På så sätt blir det tydligt för domstolarna att en riskbedömning ska göras samt att resultatet av denna ska framgå av domslutet. Vi anser dock att en riskbedömning bör göras i varje enskilt fall för att betona vikten av att barn kan fara illa på många olika sätt.

Vi föreslår vidare att barnets inställning bör få en tydligare roll i riskbedömningen för att komma åt de barn som annars riskerar att fara illa av ett tvångsumgänge samt för att synliggöra för domstolarna att det ska framgå av domen om domslutet gått emot barnets vilja. Även om barnets vilja ska vara en del av barnets bästa som inleder paragrafen, är bedömningen att det finns behov av tydlighet. En sådan reglering skulle även kunna bidra till att man tar större hänsyn till barnets vilja och bästa då det exempelvis under rådande LVU varit en sparsam kontakt men där

föräldrarna i vårdnadsprocessen gör anspråk på ett mycket mer omfattande umgänge.

Slutligen anser vi att det är oklart vad utredningen landar i för slutsats gällande barn i skydd och hur bedömningar av umgänge ska ske i dessa fall. Ett tydliggörande i den delen efterfrågas, både till ledning för socialtjänsten och för domstolen.

Ytterligare sätt att inhämta utredning om barnets situation (9.4.6)

Vi instämmer i förslaget, men anser att möjligheten bör tillämpas med mindre restriktivitet än vad utredningen föreslår.

Som utredningen framhåller bedöms det positivt med en sakkunnig att uttala sig om barnet särskilt i de fall då barnet visar negativa reaktioner i samband med umgänge eller uttrycker ovilja till att träffa sina föräldrar utan klar anledning. Då varken barnets eget biträde eller socialnämnden besitter de kunskaper som krävs inom psykologi för att bedöma dessa saker, är det positivt om en professionell aktör tillåts ha denna roll.

Utredningens förslag ger uttryck för en alltför restriktiv tillämpning av paragrafen, vilket befaras leda till att den inte används i alla de fall då det skulle kunna vara nödvändigt. Med hänsyn till att psykologen inte ska träffa barnet innebär det inte heller någon ytterligare påfrestning för barnet.

Konsekvenser för kommuner (11.3.6)

Vi ställer oss tveksamma till bedömningen att förslaget inte innebär någon generell kostnadsökning för landets kommuner.

Även om det i vissa fall främst blir fråga om en omfördelning av kostnader mellan kommuner, kan det även bli fråga om en ökad efterfrågan av insatser. Om möjligheten att behålla stödet från placeringskommunen införs bedöms det sannolikt att fler familjehemsföräldrar och barn väljer att ha kvar detta stöd jämfört med om de skulle söka motsvarande stöd i bosättningskommunen. Kostnaden för insatser efter en vårdnadsöverflytt bedöms därmed öka om denna möjlighet införs.

Konsekvenser för jämställdheten (11.5.4)

Vi ställer oss tveksamma till hur förslaget bidrar till att förebygga våld i nära relationer. I det enskilda fallet kan ett uteblivit umgänge möjligtvis leda till färre konflikter och därmed våld just vid det uteblivna umgängestillfället. I detta måste man dock även ha med sig att en begränsning av umgänge likväl

kan antas öka risken för våld och dödligt våld mellan föräldrarna. Vi kan inte heller se hur förslaget bidrar till förebyggande av våld i nära relation på ett större plan.

I detta ärende har Individ- och familjenämnden i Västerås beslutat. Emma Haeger och Ronja Haverskog har varit föredragande.